

Βιβλιοστάσιον

*Μορφές Πατριαρχῶν καὶ Ἱεραρχῶν
τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου
στὸν 20ὸ αἰῶνα,*

ἐπιμ. Μητροπολίτου Λαοδικείας
Θεοδωρήτου (Πολυζωγοπούλου),
ἐκδ. παραγωγή Ἑπτάλοφος ΑΒΕΕ,
Χορηγὸς ἔκδ. «Ἴδρυμα Ἀντώνιος
καὶ Ἰωάννης Ἀγγελικουσίσης»,
Ἀθήνα 2021, 256 σσ.

Πρόκειται περὶ μνημειώδους ἐκδόσεως ποὺ ἐκπονήθηκε μὲ ἐπιμέλεια τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Λαοδικείας κ. Θεοδωρήτου (Πολυζωγοπούλου) καὶ χορηγία τοῦ Ἰδρύματος Ἀντώνιου καὶ Ἰωάννη Ἀγγελικουσίση. Ὁ τόμος ἀφιερώνεται στὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Κύριον Βαρθολομαῖο (Ἀρχοντῶνη), ἐπὶ τῇ 30ετηρίδι ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς του στὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1991-2021).

Στὸν τόμο περιλαμβάνονται βασικὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα περὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κατὰ τὸν 20ὸ αἰῶνα, σύντομες βιογραφίες καὶ φωτογραφίες τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν μητροπολιτῶν τοῦ θρόνου κατὰ τὸν 20ὸ αἰῶνα, κατάλογοι, σπάνιες φωτογραφίες καὶ βασικὴ βιβλιογραφία. Συγκεκριμένα:

Στὸ 1ο κεφάλαιο παρουσιάζονται καίριες ἱστορικὲς σελίδες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κατὰ τὸν 20ὸ αἰῶνα (π.χ. ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφή, τὸ Βουλγαρικὸ Σχίσμα, ἡ καθιέρωση τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου, ἡ ὑπόθεση

τοῦ παπα-Εὐθύμ, οἱ Πανορθόδοξες Διασκέψεις, ἡ ἄρση τῶν ἀναθεμάτων τοῦ 1054 κ.ἄ.).

Στὸ 2ο κεφάλαιο παρουσιάζονται οἱ μορφές τῶν δώδεκα πατριαρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνος καθὼς καὶ οἱ μορφές τῶν μητροπολιτῶν ποὺ ἐξελέγησαν ἐπὶ τῆς πατριαρχίας ἐνὸς ἐκάστου πατριάρχου. Συγκεκριμένα παρουσιάζονται: ὁ πατριάρχης Κωνσταντῖνος Ε΄ (Βαλλιιάδης), 1897-1901, καὶ οἱ δεκατρεῖς μητροπολίτες ποὺ ἐξελέγησαν ἐπὶ τῆς πατριαρχίας του. Ἰωακείμ Γ΄ (Δημητριάδης ἢ Δεβετζής), (τὸ δεύτερον) 1901-1912, καὶ δεκαῆξι μητροπολίτες, Γερμανὸς Ε΄ (Καβακόπουλος), 1913-1918, καὶ ἕνδεκα μητροπολίτες, Μελέτιος Δ΄ (Μεταξάκης), 1921-1923, καὶ ἕνδεκα μητροπολίτες, Γρηγόριος Ζ΄ (Ζερβουδάκης), 1923-1924, καὶ ἑννέα μητροπολίτες, Κωνσταντῖνος ΣΤ΄ (Ἀράμπογλου ἢ Καρατζόπουλος), 1924-1925, καὶ ἓνας μητροπολίτης, Βασίλειος Γ΄ (Γεωργιάδης), 1925-1929, καὶ ὀκτὼ μητροπολίτες, Φώτιος Β΄ (Μανιάτης), 1929-1935, καὶ ὀκτὼ μητροπολίτες, Βενιαμίν (Κυριακοῦ), 1936-1946, καὶ ἑννέα μητροπολίτες, Μάξιμος Ε΄ (Βαπορτζής), 1946-1948, καὶ πέντε μητροπολίτες, Ἀθηναγόρας (Σπύρου), 1948-1972, καὶ ὀκτὼ μητροπολίτες, Δημήτριος (Παπαδόπουλος) 1972-1991, καὶ ἑννέα μητροπολίτες.

Μεταξὺ τῶν περιγραφομένων μητροπολιτῶν συμπεριλαμβάνονται μεγάλες μορφές τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς

καὶ ἐθνικῆς ἱστορίας (π.χ. Ἐθνομάρτυς Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος Καλαφάτης, Μητροπολίτης Ἀμασείας Γερμανὸς Καραβαγγέλης, Ἐθνομάρτυς Μητροπολίτης Γρεβενῶν Αἰμιλιανὸς Λαζαρίδης, Μητροπολίτης Πατάρων Μελέτιος Χρηστίδης, Μητροπολίτης Φιλαδελφείας Χρυσόστομος Χατζησταύρου, Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος Χρῦσανθος Φιλιππίδης, Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεννάδιος Ἀλεξιάδης, Μητροπολίτης Κρήτης Εὐμένιος Ξηρουδάκης, Μητροπολίτης Ἰωαννίνων Σπυρίδων Βλάχος, Μητροπολίτης Κρήτης Τιμόθεος Βενέρης, Μητροπολίτης Κρήτης Τίτος Ζωγραφίδης, Μητροπολίτης Θυατείρων Γερμανὸς Στρηνόπουλος, Ἐθνομάρτυς Ἐπίσκοπος Ζήλων Εὐθύμιος Ἀγριτέλης, Μητροπολίτης Καισαρείας Καλλίνικος Δελικάνης, Μητροπολίτης Σάμου καὶ Ἰκαρίας Εἰρηναῖος Παπαμιχαήλ, Μητροπολίτης Κυδωνιῶν Ἀγαθάγγελος Παπαθεοδώρου, Μητροπολίτης Κρήτης Βασίλειος Μαρκάκης, Μητροπολίτης Θυατείρων Ἀθηνᾶγορας Καββάδας, Μητροπολίτης Κῶου Ἐμμανουήλ Καρπάθιος, Μητροπολίτης Ρόδου Σπυρίδων Συναδινός, Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης Εὐγένιος Ψαλλιδάκης, Μητροπολίτης Χαλκηδόνος Μελίτων Χατζής, Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς Μιχαήλ Κωνσταντινίδης, Ἀρχιεπίσκοπος Θυατείρων καὶ Μ. Βρετανίας Ἀθηνᾶγορας Κοκκινάκης, Μητροπολίτης Ἐφέσου Χρυσόστομος Κωνσταντινίδης καὶ πολλοὶ ἄλλοι ὄχι ἥσσονος ἀξίας.

Στὸ παράρτημα παρατίθεται πλήρης κατάλογος Οἰκουμενικῶν Πατριαρχῶν, ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Ἀνδρέου (α' αἰ.) μέχρι τοῦ νῦν Πατριάρχου Βαρθολομαίου (1991). Ἀκολουθοῦν οἱ 20 προσωπογραφίες πατριαρχῶν τῆς συλλογῆς Εὐγενίου Δαλεζίου, οἱ ὁποῖες δημοσιεύονται μὲ τὴν εὐγενῆ παραχώρηση τοῦ κ. Ἄρ. Πανώτη. Τὸ ἔργο κλείνει μὲ

ἐπιλεγμένη βιβλιογραφία. Στὴν κατάρτιση τοῦ πονήματος ὁ ἐπιμελητὴς εἶχε τὴν συμπαράσταση κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, τοὺς ὁποίους ἀναγράφει καὶ εὐχαριστεῖ.

Ἡ σπουδαιότητα τοῦ λευκώματος ἔγκειται στὸ γεγονός ὅτι ὁ ἐπιμελητὴς κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσει σὲ ἓναν τόμο τὸ σύνολο τῶν βιογραφικῶν στοιχείων καὶ τῶν σωζομένων φωτογραφιῶν καὶ προσωπογραφιῶν 12 πατριαρχῶν καὶ 108 μητροπολιτῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνος, στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ὑπῆρχαν διάσπαρτα σὲ πλῆθος ἐκδόσεων. Ἡ χρησιμότητα τοῦ βιβλίου γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆ νεώτερη ἑλληνικὴ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία εἶναι καταφανής. Στὸν Σεβ. ἐπιμελητὴ ἀξίζουν οἱ εὐχαριστίες τῶν ἐρευνητῶν καὶ ὁ δίκαιος ἔπαινος τῶν ἀναγνωστῶν.

Διονύσιος Χ. Καλαμάκης
Ἀν. Καθηγητὴς Ε.Κ.Π.Α.

Δημητρίου Κ. Κομματᾶ, Μητροπολίτου
 Γέροντος Πριγκηποννήσων,
*Ἐνθῦμοι λόγοι, ἐκδ. Φωτομέθεξις,
 Πρίγκηπος 2021, 246 σσ.*

Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Γέροντος Πριγκηποννήσων Δημήτριος συγκέντρωσε ἐπιλεγμένα κείμενα καὶ παρουσίασε ἓναν καλαίσθητο τόμο μὲ τὸν λιτὸ τίτλο: *Ἐνθῦμοι λόγοι*, ποὺ ἐκδόθηκε ἀπὸ τὴς ἐκδόσεις Φωτομέθεξις. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν κειμένων ἀποτελοῦν λόγοι, ποὺ ἐξεφώνησε ὁ Σεβασμιώτατος κατὰ καιροὺς στὸν Πάνσεπτο Πατριαρχικὸ Ναὸ στὸ Φανάρι, σὲ ναοὺς τῆς Πόλεως καὶ τῆς Ἑλλάδος, καθὼς καὶ κείμενα στὰ ὁποῖα περιγράφει τὴν πνευματικὴ σχέση του μὲ τὸν πνευματικὸ του Πατέρα, τὸν Πατριάρχη Δημήτριο (1972-1991), ποὺ ἔζησε ἀπὸ κοντὰ καὶ μὲ τὸν ὁποῖο

συνεργάστηκε στενά. Ἀκόμη ὀμιλεῖ γιὰ σεβάσιμες ἐκκλησιαστικὲς μορφές, ὅπως γιὰ τὸν Μητροπολίτη Χαλκηδόνος Μελίτωνα (1966-1989), τὸν Σχολάρχη τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης Μητροπολίτη Σταυρουπόλεως Μάξιμο (1961-1991) καὶ γιὰ οἰκεῖα πρόσωπα ποὺ ἐξέλιπαν. Ἦς σημειωθεῖ ὅτι ὁ Σεβασμιώτατος – μεταξὺ ἄλλων– ἔγραψε στὸ παρελθὸν ἓνα μνημειώδες ἔργο βασισμένο στὶς πηγές γιὰ τὴν Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ Πράξι περιὶ τῆς διοικήσεως τῶν Μητροπόλεων τῶν Νέων Χωρῶν μὲ τίτλο: *Ἡ Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ Πράξι τοῦ 1928 παρακλυομένη τοῖς ὅροις, Θεσσαλονίκη 2006*, σσ. 852.

Τὸ ἐξώφυλλο τοῦ τόμου κοσμεῖται μὲ φωτογραφία τῆς ἀρχαίας εἰκόνας τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ποὺ βρίσκεται στὸ δεξιὸ κλίτος τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ Ἁγίου Δημητρίου Πριγκήπου καὶ τὸ ὀπισθόφυλλο μὲ ἀεροφωτογραφία τῶν Πριγκηποννήσων.

Ὁ Σεβασμιώτατος ἀφιερώνει τὸν τόμο στὴν πολυαγαπημένη μητέρα του μὲ τίτλο: «Στὴν Μάνα μου, Ζωή». Ἀκολουθεῖ σύντομος πρόλογος, στὸν ὁποῖο μεταξὺ ἄλλων γράφει: «Τὰ κείμενά μου αὐτὰ ἀποτυπώνουν πνευματικὰ μηνύματα, σκέψεις καὶ ἐκτιμήσεις ἐξ ὅλης τῆς ἐκκλησιαστικῆς μου διαδρομῆς εἰς τοὺς κόλπους τῆς μαρτυρικῆς τροφοῦ Μητρὸς Ἐκκλησίας καὶ διατρανώνουν κατὰ τὸ δυνατόν τὴν δύναμιν τῆς πίστεως». Ἐπειτα ὁ τόμος χωρίζεται σὲ τρία μέρη.

Τὸ πρῶτο μέρος τιτλοφορεῖται: «Ἐνθῦμοι λόγοι» καὶ περιλαμβάνει τριάντα λόγους. Συγκεκριμένα γιὰ τὴν Παναγία τῶν Βλαχερνῶν καὶ τὸν Ἀκάθιστο Ὕμνο [15-18], γιὰ τὴ Ζωοδόχο Πηγὴ τοῦ Βαλουκλή (19-24), γιὰ τὸ προσκύνημα ἐλπίδος στὴν Βαλουκλιώτισσα [25-28], τὸν ὁποῖο ὁ Σεβ. ἐξεφώνησε στὴν Πατριαρχικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονῆ

Βαλουκλή τὴν Κυριακὴ τῶν Μυροφόρων, στὶς 25 Ἀπριλίου 2004. Ἀκολουθοῦν λόγοι ἀφιερωμένοι στὴν ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου [29-32] καὶ στὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου [33-38], ποὺ ἐξεφώνησε στὸν ἰ. ναὸ τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου Σταυροδρομίου στὶς 21 Νοεμβρίου τοῦ 1994. Στὴ συνέχεια συμπεριλαμβάνονται λόγοι ποὺ ἐξεφώνησε κατὰ τὴν πανήγυρι τῆς Μονῆς Πορταΐτισσας Κορνοφωλιάς [39-42], μετόχι τῆς Μονῆς Ἰβήρων τοῦ Ἁγίου Ὁρους, στὶς 15 Αὐγούστου τοῦ 2014, καὶ στὶς 31 Αὐγούστου 2017 στὴ Μονὴ Βατοπαιδίου Ἁγίου Ὁρους μὲ τίτλο: «Εἰς τὰ καταθέσια τῆς Τιμίας Ζώνης» [43-46], καθὼς καὶ κήρυγμα (15 Αὐγούστου 1999) στὴ Μονὴ Παναγίας Σουμελά στὴ Βέροια γιὰ τὴν Κοίμησι τῆς Θεοτόκου [47-50] καὶ ὀμιλία ποὺ ἐξεφώνησε κατὰ τὴν πανήγυρι στὸν Μητροπολιτικὸ Ναὸ τῆς Ὑπαπαντῆς Καλαμάτας στὶς 2 Φεβρουαρίου 2015 [51-56]. Ἀκολουθοῦν ὀμιλίες μὲ τίτλο: «Τὸν Σταυρὸν Σου προσκυνοῦμεν Δέσποτα» [57-62], στὴ μνήμη τῶν Πρωτοκορυφαίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου [63-66], ποὺ ἐξεφώνησε στὴν Καβάλα μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀπελευθέρωσής της τὸ 1913, στὶς 28 Ἰουνίου 2013. Ἔπονται λόγοι στὴ Θρονικὴ Ἑορτὴ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέα στὸ Φανάρι, στὶς 30 Νοεμβρίου 1998, στὶς 30 Νοεμβρίου 2005 καὶ στὶς 30 Νοεμβρίου 2008 [67-82]· ἐπίσης στὸ Φανάρι στὴ μνήμη τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν στὶς 30 Ἰανουαρίου 2011 [83-88]. Ἐν συνεχείᾳ στὸν ἰ. ναὸ τοῦ ἁγίου Νικολάου Ἀλεξανδρουπόλεως, τὴν Κυριακὴ μετὰ τὰ Φῶτα (10 Ἰανουαρίου 2016) μὲ τίτλο: «Περὶ Δωδεκαήμερου καὶ Μετανοίας» [89-92] καὶ στὸν ἰ. ναὸ τῆς Θείας Ἀναλήψεως Βόλου τὴν Κυριακὴ Ζ' Λουκᾶ (8 Νοεμβρίου 2015) μὲ τίτλο: «“Μὴ φοβοῦ, μόνον πίστευε” λέγει Κύριος» [93-96]. Στὴ συνέχεια δημοσιεύεται

ὁμιλία γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτη [97-100]. Στις 8 Δεκεμβρίου 2013 τελέσθηκε μνημόσυνο γιὰ τὸν Πατριάρχη Δημήτριο στὸν Μητροπολιτικὸ Ναὸ τῆς Μητροπόλεως Δημητριάδος καὶ Ἄλμυροῦ καὶ ὁ Σεβ. μίλησε μὲ θέμα: «Ὁ “τύπος τῆς Συναγωγῆς”» [101-106]. Ἀκολουθεῖ ὁμιλία τοῦ Σεβ. στις 13 Δεκεμβρίου 2015 στὸν ἱ. ναὸ τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας Περισοῦ τῆς Μητροπόλεως Ν. Ἰωνίας μὲ τίτλο: «Τὸ Δεῖπνον τῆς Βασιλείας» [107-110], καθὼς καὶ γιὰ τὸν Τελώνη καὶ Φαρισαῖο [111-114]. Τὸ 2003 στὸν Πατριαρχικὸ Ναὸ ὁ Σεβ. μίλησε γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία [115-120], στις 3 Φεβρουαρίου 2019 στὸν Ναὸ τοῦ Ἁγίου Βουκόλου Σμύρνης γιὰ τὴν παραβολὴ τῶν ταλάντων καὶ γιὰ τὴ μνήμη τοῦ ἁγίου Βουκόλου [121-126] καὶ στις 17 Μαΐου 1998, Κυριακὴ τῆς Σαμαρείτιδος κήρυξε στὸν Πατριαρχικὸ Ναὸ γιὰ τὴ Σαμαρείτιδα καὶ γιὰ τὴ μνήμη τῶν ἁγίων Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως [127-131]. Ἔπονται ὁμιλίες γιὰ τὴν Κυριακὴ τοῦ Τυφλοῦ [33-136], τὴν Κυριακὴ τῶν Ἁγίων Πατέρων καὶ γιὰ τὴν πολιούχο τῆς Χαλκηδόνος ἁγία Εὐφημία [137-142]. Ἐν συνεχείᾳ δημοσιεύονται ὁμιλίες στὴ μνήμη τοῦ ἁγ. Δημητρίου [143-146] καὶ τῆς ἁγ. Αἰκατερίνης [147-150], τὴν ὁποία ἐξεφώνησε στὸν ἱ. ναὸ Θείας Ἀναλήψεως Κατερίνης στις 25 Νοεμβρίου 2016, στις 6 Φεβρουαρίου 2000 στὴ μνήμη τοῦ ὁσίου Λουκά [151-154] στὴ Ἱ. Μ. Ὁσίου Λουκά Στειριωτῆ τῆς Μητροπόλεως Θηβῶν καὶ Λεβαδείας. Ἀκόμη στὸν Ἑσπερινὸ λήξεως τοῦ Συνεδρίου ἁγιο-κατατάξεως τῶν οἰκογενειῶν τοῦ ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ [155-160] στὴ Μ. Τιμίου Προδρόμου Βεροίας στις 19.12.2009.

Τὸ δεύτερο μέρος τοῦ τόμου φέρει τὸν τίτλο: «Εὐγνώμων ὀφειλὴ εἰς μνήμη τοῦ Πατριάρχου Δημητρίου». Περιέχει

τέσσερα κείμενα μὲ φωτογραφίες γιὰ τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Δημήτριο. Ὁ Σεβ. ἀναδημοσιεύει βιοματικὸ σκιαγράφημα γιὰ τὸν πνευματικὸ του πατέρα Πατριάρχη Δημήτριο [161-176], μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῶν δέκα ἐτῶν ἀπὸ τῆς κοιμήσεώς του. Τὸν Δημήτριο, ὅπως ἀναφέρει, γνώρισε σὲ ἡλικία δώδεκα ἐτῶν καὶ ἀργότερα τὸν ἔζησε ἀπὸ κοντὰ στὴν Πατριαρχικὴ Αὐλὴ καὶ καθὼς συνεργάσθηκε στενὰ μαζί του. Ὁ Σεβασμιώτατος περιγράφει ἄγνωστες πτυχὲς τῆς ζωῆς τοῦ ταπεινοῦ Πατριάρχου καὶ τονίζει: «Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Δημήτριος, διετήρησε μέχρι τέλους τὸν ἴδιο ἀνθρώπινο χαρακτήρα, αὐτὸν ποὺ διέθετε σὲ ὅλη τὴν προτέρα ζωὴ του». Στὴ συνέχεια δημοσιεύει ὁμιλία ποὺ ἐξεφώνησε στις 5 Ὀκτωβρίου τοῦ 2011 κατὰ τὴν ἐπιμνημόσυνη σὺναξη στὸ Φανάρι μετὰ ἀπὸ εἴκοσι χρόνια ἀπὸ τὴν κοίμησή του, στὴν ὁποία ἀναφέρει νέες ἄγνωστες πτυχὲς ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Δημητρίου [177-184].

Ἀκολουθεῖ κείμενο μὲ τίτλο: «Πολυσέλιδος ἀναφορὰ εἰς μνήμην δικαίου» (185-186) καὶ ἀφορὰ τὸ ἀξιόλογο τρίτομο ἔργο τοῦ Μητροπολίτου Φιλαδελφείας Μελίτωνος μὲ τίτλο: «Ἡ Ἱερὰ Πορεία Ἀγάπης, Εἰρήνης καὶ Ἐνότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Δημητρίου», ποὺ μόλις εἶχε κυκλοφορήσει τὸ 2012. Στὴ συνέχεια ὑπάρχει ἡ ὁμιλία μὲ τίτλο: «Μνήμη Δημητρίου Πατριάρχου» [187-196], ποὺ ἐξεφώνησε στὸ Συνεδριακὸ Κέντρο Θεσσαλίας τῆς Μητροπόλεως Δημητριάδος καὶ Ἄλμυροῦ στις 7 Δεκεμβρίου 2013 κατὰ τὴν παρουσίαση τοῦ τρίτομου ἔργου τοῦ Μητροπολίτου Φιλαδελφείας Μελίτωνος. Ἐδῶ ἀναφέρεται στὸν Μητροπολίτη Φιλαδελφείας Μελίτωνα καὶ στὸ τρίτομο ἔργο, καθὼς καὶ ὁμιλεῖ βιοματικά γιὰ τὸν Πατριάρχη Δημήτριο.

Τὸ τρίτο μέρος, ὑπὸ τὸν τίτλο: «Εὐ- μνήμονες λόγοι», περιέχει κείμενα γιὰ τὸν Μητροπολίτη Χαλκηδόνος Μελίτωνα [199-204], στὴ μνήμη τοῦ Μητροπολίτου Σταυρουπόλεως Μαξίμου [205-212], τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Αὐστραλίας Στυλιανό [213-222] καὶ στὴ μνήμη τοῦ Ἐπισκόπου Τράλλεων Ἰσιδώρου [223-226]. Στὴ συνέχεια δημοσιεύει ἐπικηδείους λόγους γιὰ τὸν Ἄρχοντα Πρωτοφάλη τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας Βασίλειο Νικολαΐδη (1915-1985) [227-236], γιὰ τὴν Ἑλένη Σαμαρά [237-238], γιὰ τὴν Ἀθηνᾶ Καφετζή [238-240] καὶ τὸν ἐξόδιο χαιρετισμὸ κατὰ τὴν νεκρώσιμο ἀκολουθία τοῦ Κωνσταντίνου Καρᾶ [241-242], πατέρα τοῦ Μητροπολίτου Φιλ- αδελφείας Μελίτωνος.

Τὸ λαμπρὸ ἔργο κλείνει μὲ σύντομο ἐπίλογο [243-246] μὲ τὸν ὑπότιτλο: «Λί- γοι καὶ ἀμέτρητοι».

Ὁ τόμος διανθίζεται μὲ ἐπιλεγμένο ἀξιόλογο καὶ συγκινητικὸ ἀνέκδοτο φωτογραφικὸ ὕλικὸ ἀπὸ τὸ προσωπικὸ ἀρχεῖο τοῦ Σεβασμιωτάτου, ὅπως: ἡ εἰς ἀρχιερέα χειροτονία του ὡς Μητρο- πολίτου Σεβαστείας ἀπὸ τὸν Γέροντά του Πατριάρχη Δημήτριο στὸ Φανάρι (4.11.1990), ἡ εἰς διάκονον χειροτονία του ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Χαλκηδόνος Μελίτωνα στὸν ναὸ τῆς Ἁγίας Εὐ- φημίας Χαλκηδόνος (14.7.1974), ὁ Σεβα- σμιώτατος διακονῶν τὸν Σχολάρχη τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης Μητροπολίτη Σταυρουπόλεως Μάξιμο, καθὼς καὶ ἀναμνηστικὲς φωτογραφίες μὲ τοὺς Μητροπολίτες Χαλκηδόνος Βαρθολομαῖο, νῦν Οἰκουμενικὸ Πα- τριάρχη, καὶ Σταυρουπόλεως Μάξιμο στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης μίᾳ ἐβδομάδα πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατό του (28.12.1990), μὲ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Αὐ-

στραλίας Στυλιανό (1975-2019) καὶ τὸν Μητροπολίτη Βρεσθένης Δημήτριο, νῦν πρῶην Ἀρχιεπίσκοπο Ἀμερικῆς, μὲ τὸν Ἐπίσκοπο Τράλλεων Ἰσιδώρο (1989- 2007) κ.ἄ.

Τὰ κείμενα τοῦ τόμου εἶναι γραμμένα σὲ ἐκκλησιαστικὴ καὶ φαναριώτικη γλῶσ- σα, μὲ σαφήνεια καὶ ζωντάνια λόγου. Διαβάζονται εὐχάριστα καὶ προσφέρουν γαλήνη καὶ ἡρεμία. Εἶναι πνευματικά, ἑορταστικά, συμβουλευτικά, διδασκτικά καὶ δίνουν μηνύματα ἀγάπης, αἰσιοδοξίας καὶ εἰρήνης. Ἐπίσης ὑπάρχουν κείμενα ποὺ παρουσιάζουν ἰδιαίτερο ἱστορικὸ ἐνδιαφέρον καὶ προσθέτουν νέα ἄγνωστα στοιχεῖα στὴν ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Δὲν εἶναι βεβαίως δυνατὸν νὰ παρουσιασθοῦν μὲ λίγες λέξεις ὅσα ἔχει γράψει ὁ Σεβασμιώτατος στὸ τόσο πλούσιο καὶ πολύπτυχο ἔργο του. Ἀξίζει τὰ κείμενα νὰ διαβαστοῦν καὶ νὰ μελετηθοῦν ἀπὸ θεολόγους ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ κήρυγμα, τὴν ὁμιλητικὴ, τὴ λειτουργικὴ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κάθε ἐνδιαφερόμενο, ποὺ σίγουρα θὰ ἐπωφεληθῆ πνευματικὰ καὶ θὰ μάθει πολλά.

Ὁ Σεβασμιώτατος, ὡς γνωστόν, εἶναι ἀπλός, φιλικός, εὐχάριστος στὶς σχέσεις του μὲ τοὺς ἀνθρώπους, ἀγαπητὸς στὴν ὁμογένεια τῆς Πόλης καὶ στὸ ἐξωτερικὸ καὶ διακρίνεται γιὰ τὴν κων- σταντινουπολίτικη εὐγένεια καὶ ἀρ- χοντιά, πράγμα ποὺ μπορεῖ κάποιος νὰ διαπιστώσει καὶ στὰ κείμενα τοῦ τόμου, ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ γράφει καὶ ὁμιλεῖ στοὺς ἱεροὺς χώρους. Εὐχόμεσθε νὰ συνεχισθῆ τὸ θεάρεστο ἔργο τοῦ Σεβασμιωτάτου, καθὼς καὶ νὰ μᾶς προσ- φέρι νέα βιβλία.

Πασχάλης Βαλσαμίδης
 Ἀναπλ. Καθηγητῆς Δ.Π.Θ.

Άρχιμ. Μελέτιος Κουράκλης,
*Ὁ Θεσμός τῶν στρατιωτικῶν ἱερέων
κατὰ τὴν Καποδιστριακὴ καὶ Ὀθωνικὴ
περίοδο μὲ βάση ἀνέκδοτο ὕλικό,
τόμ. Α', Ἀθήνα 2019 & τόμ. Β',
Τεκμηριωτικὰ ἔγγραφα, Ἀθήνα 2020.*

Οἱ δύο αὐτοὶ τόμοι ἀποτελοῦν ἐξέχουσας σημασίας ἐπιστημονικὴ συγγραφή, προῖον τοῦ Πανοσιολ. ἀρχιμανδρίτου π. Μελετίου Κουράκλη, Διευθυντὴ Στρατιωτικῶν Ἱερέων Γ.Ε.ΕΘ.Α. Μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες τῶν δύο αὐτῶν τόμων παρουσιάζεται ἡ συμβολὴ τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ὀρθόδοξου Κλήρου στοὺς ἀγῶνες τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, κυρίως κατὰ τὴν Καποδιστριακὴ καὶ Ὀθωνικὴ περίοδο.

Ὁ ἱερέας τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας συνεδέθη ὄχι μόνο μὲ τὴν ὑπηρεσία του πρὸς τὴν Ἐκκλησία ἀλλὰ καὶ πρὸς ὁλόκληρο τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἕως καὶ τὰ σκοτεινὰ χρόνια τῆς ὀθωμανικῆς σκλαβιάς τῶν τετρακοσίων ἐτῶν, μία περίοδο στὴν ὁποία τὸ γένος μας ἐπέζησε χάρις στοὺς ἱερεῖς καὶ στὴν Ἐκκλησία γενικώτερα. Οἱ ἱερεῖς σήκωσαν τὸ βάρος τῆς διατήρησης τῆς ἑλληνικῆς καὶ χριστιανικῆς συνείδησης τοῦ ἔθνους μας στὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας καὶ διδάξαν στὰ ἑλληνόπουλα τὴν ἱστορία τους καὶ τὴ γλῶσσα τους καὶ τὰ προετοίμασαν γιὰ τὴ λευτεριά τοῦ ἔθνους. Ἐκεῖνοι μαζί μὲ ἄλλους πολεμιστὲς σήκωσαν τὸ λάβαρο τῆς Ἐπανάστασης καὶ πῆραν τὰ ὄπλα ἐναντίον τῶν Ἀγαρηνῶν.

Φυσικά, μετὰ ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση καὶ τὴ δημιουργία τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους, οἱ στρατιωτικοὶ ἱερεῖς ἀποτελοῦν θεσμὸ τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων. Ὁ θεσμὸς αὐτὸς ὑπάρχει ἀδιαλείπτως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀνεξάρτητου Ἑλληνικοῦ Κράτους¹ καὶ εἶναι κατοχυρωμένος ἐπὶ τῆ βάσει πλειάδας νόμων καὶ νομοθετικῶν διαταγμάτων, ποὺ ρυθμίζουν τὴν ὀργάνωση καὶ λειτουργία του².

Τὸ δίτομο ἔργο τοῦ π. Μελετίου Κουράκλη ἐπιχειρεῖ καὶ ἐπιτυγχάνει μία σφαιρικὴ ἔρευνα τοῦ θεσμοῦ τῶν Στρατιωτικῶν Ἱερέων κατὰ τὶς περιόδους τῆς Καποδιστριακῆς καὶ Ὀθωνικῆς διοικήσεως τοῦ νεώτερου Ἑλληνικοῦ Κράτους (1828-1862), ὁπότε καὶ τέθηκαν οἱ θεσμικὲς του βάσεις. Εἶναι ἓνα πόνημα ποὺ βασίζεται στὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ του σὲ ἀνέκδοτο ἀρχεακὸ ὕλικό, τὸ ὁποῖο εἶναι πολὺτιμο ὄχι μόνο γιὰ τὸ συγκεκριμένο ἔργο ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς μελλοντικὲς ἔρευνες πάνω στὸ ζήτημα τῶν θρησκευτικῶν ἱερέων. Ἄλλωστε τὰ ἐν λόγω ἔγγραφα μετεγράφησαν μὲ πιστότητα, ὄχι μόνο κειμενικῆ, ἀλλὰ καὶ μορφολογικῆ, καὶ παρουσιάζονται σὲ ἰδιαίτερο συνοδευτικὸ τῆς συγκεκριμένης μελέτης μὲ ὑπότιτλο: «Τεκμηριωτικὰ ἔγγραφα».

Ὁ πρῶτος τόμος περιλαμβάνει τέσσερα κεφάλαια, τὰ ὁποῖα διαιροῦνται σὲ πολλὲς ὑποενότητες. Στὸ πρῶτο κεφάλαιο, ποὺ φέρει τὸν γενικὸ τίτλο: «Θεσμικὴ Κατοχύρωση-Ὀργανωτικὴ Ἐξ-

1. Ἀπὸ 9 Ἀπριλίου 1822 Ψήφισμα τῆς Α' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως «Περὶ Ὀργανισμοῦ τοῦ Στρατοῦ».

2. 7 Φεβρουαρίου 1828 Διάταγμα τοῦ Κυβερνήτου Ἰωάννου Καποδίστρια. 24 Μαρτίου 1837 Βασιλικὸ Διάταγμα, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ τὸν Καταστατικὸ Χάρτη τῆς Θρησκευτικῆς Ὑπηρεσίας, τὸν ΧΟΒ', Νόμος τῆς 8ης Αὐγούστου 1861, τὸ ἀπὸ 18 Αὐγούστου 1861 Βασιλικὸ Διάταγμα κ.ἄ.

έλιξη», ὁ συγγραφέας τοῦ πονήματος ἐξετάζει τὸ πῶς οἱ ἱερεῖς κατόρθωσαν νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ καθιέρωση τοῦ Σώματος τῶν Στρατιωτικῶν Ἱερέων ὡς ξεχωριστοῦ θεσμοῦ, μέσα στὸ πλαίσιο τοῦ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ τὴν περίοδο τοῦ Κυβερνήτου Καποδίστρια ἀλλὰ καὶ τὴν περίοδο τῆς ἀντιβασιλείας καὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὅθωνα. Ἡ ἐξέταση καλύπτει ἐνδελεχῶς ὅλες τὶς πτυχές τῆς ὑπαρξῆς τῶν στρατιωτικῶν ἱερέων σὲ ὅλες τὶς στρατιωτικὲς ὑπηρεσίες, τὶς λεπτομέρειες ποὺ διέπουν τὴν καθημερινότητά τους ἀλλὰ καὶ τὶς καταστάσεις μισθοδοσίας τους. Οἱ λεπτομέρειες ποὺ παρουσιάζονται μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ ἀναγνώστη δίδονται μὲ τόσο γλαφυρὸ καὶ ἐμπεριστατωμένο τρόπο, ποὺ τὸν κάνουν ἴσως νὰ νιώθει ὅτι εἶναι μέρος τῆς συγκεκριμένης περιόδου καὶ ὄχι ἀπλῶς ἓνας ἀναγνώστης ἱστορικῶν στοιχείων. Ἐπιπροσθέτως, στὸ κεφάλαιο αὐτὸ μελετῶνται τὰ ζητήματα τῶν προσλήψεων τῶν ἱερέων, ὁ διορισμὸς τους, τὸ βαθμολογικὸ καθεστῶς τους ἐντὸς τοῦ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ, οἱ διαδικασίες μεταθέσεων καὶ ἀποστρατείας τους καὶ ἄλλες πολλὲς σπουδαῖες λεπτομέρειες.

Τὸ δεῦτερο κεφάλαιο φέρει τὸν τίτλο: «Τὸ Πολιτειακό-Ἐκκλησιολογικὸ καθεστῶς». Ἐδῶ ὁ συγγραφέας παρουσιάζει μὲ ἀντικειμενικὸ καὶ ἐπιστημονικὸ τρόπο τὶς σχέσεις Πολιτείας-Ἐκκλησίας σὲ μία πολὺ δύσκολη περίοδο τῆς σύστασης τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους. Ἐξετάζεται τὸ θέμα ποιῆς διαδρομῆς ἀκολούθησαν αὐτὲς οἱ σχέσεις. Δεδομένο εἶναι ὅτι τὴν περίοδο τοῦ Κυβερνήτου Καποδίστρια, ὁ ὁποῖος ἦταν ἓνας θεοσεβούμενος καὶ θρησκευόμενος ἄνθρωπος καὶ προσπάθησε νὰ συνεργασθεῖ μὲ τὴν Ἐκκλησία, στὴν πραγματικότητα ὑπῆρξε μία ἀπουσία θεσμικῆς ἐπικοινωνίας

μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας. Στὴ συνέχεια, στὴν περίοδο κυρίως τῆς Ἀντιβασιλείας, οἱ Βαυαροὶ Ἀντιβασιλεῖς ἦταν ἐχθρικὰ διακείμενοι ἀπέναντι στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ φυσικὰ ἀπέναντι στοὺς ἐκπροσώπους της, τοὺς ἱερεῖς.

Τὸ τρίτο κεφάλαιο ὑπὸ τὸν τίτλο: «Στελέχη τῆς θρησκευτικῆς Ὑπηρεσίας», περιλαμβάνει τὶς διάφορες κατηγορίες τῶν ἱερέων ἀνάλογα μὲ τὶς σχέσεις ποὺ εἶχαν μὲ τὸ στράτευμα. Ἐπιπλέον, ἐδῶ παρουσιάζονται ὅλοι ὅσοι ὑπηρέτησαν ὡς στρατιωτικοὶ ἱερεῖς στὴν Καποδιστριακὴ καὶ Ὀθωνικὴ περίοδο μὲ παρουσίαση τῶν βιογραφικῶν στοιχείων τους. Ἔτσι γνωρίζουμε ἀνθρώπους ποὺ μέχρι τώρα παρέμεναν λησμονημένοι, χωρὶς νὰ γνωρίζουν οἱ μελλοντικὲς γενιὲς τὸ ἔργο τους, ἀλλὰ ταυτόχρονα μαθαίνουμε παράλληλα πόσο καταλυτικὴ ἦταν ἡ παρουσία τους ὡς στρατιωτικῶν ἱερέων.

Στὸ τέταρτο κεφάλαιο μὲ τίτλο: «Τὸ ἔργο τῶν Στρατιωτικῶν Ἱερέων» γίνεται ἀναφορὰ σὲ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ὑποχρεωμένοι οἱ στρατιωτικοὶ ἱερεῖς νὰ ἐκπονοῦν. Τονίζεται ὁ ἀμιγῶς πνευματικὸς χαρακτήρας τοῦ ἔργου τους καὶ ποιά εἶναι τὰ ποιμαντικὰ καθήκοντά τους ἀλλὰ καὶ πράγματα ποὺ συνδέονται μὲ αὐτὰ τὰ καθήκοντά τους, ὅπως ἡ κατασκευὴ δεύτερης Ἀγίας Τράπεζας.

Ὁ πρῶτος τόμος ὁλοκληρῶνεται μὲ τὰ συμπεράσματα καὶ τὴν παρουσίαση μιᾶς πλούσιας βιβλιογραφίας, ἐλληνικῆς καὶ ξενόγλωσσης.

Γενικώτερα ὁ συγγραφέας π. Μελέτιος κατορθώνει νὰ ἐρευνήσει ὅλο τὸ ἀνέκδοτο ὕλικό του καὶ τὴ βιβλιογραφία του μὲ τρόπο ἐποικοδομητικὸ. Κατορθώνει νὰ συνδιαλέγεται μὲ τὸ ὕλικό ποὺ ἔχει ἀνακαλύψει καὶ νὰ δίνει ἀπαντήσεις. Ἔτσι δὲν τὸ παραθέτει ἀπλῶς ἢ δὲν κάνει

μία στείρα παρουσίασή του αλλά τὸ ἔρευνᾶ διεξοδικά. Αὐτὸ εἶναι ἓνα μεγάλο προτέρημα τῆς ἐργασίας αὐτῆς, ποὺ λίγοι μελετητὲς τὸ ἐπιτυγχάνουν στὸν βαθμὸ ποὺ τὸ ἀξιοποίησε ὁ π. Μελέτιος Κουράκλης.

Στὸν δεῦτερο τόμο τοῦ ἔργου του, φαίνεται ὅτι ὁ π. Μελέτιος ἀνήλωσε ἀμέτρητες ὥρες γιὰ τὴν πιστὴ ἀντιγραφή τοῦ ἀρχαιολογικοῦ ὑλικοῦ. Ἔτσι φαίνεται ἡ ἀγάπη τοῦ σ. γιὰ τὸ θέμα του, πάνω στὸ ὁποῖο ἐργάστηκε μὲ πάθος, κόπο καὶ μεθοδικότητα. Μέσα ἀπὸ τὸ ἔργο του

ὁ π. Μελέτιος μᾶς δείχνει ὅτι ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν ἐπιστήμη μπορεῖ νὰ ὑλοποιηθεῖ μὲ κόπους ἀλλὰ καὶ μὲ ἀπόλυτο σεβασμὸ στὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια, χωρὶς καμμία προσπάθεια ὠραιοποίησης τῶν γεγονότων ποὺ ἐκθέτει. Εὐχόμαστε ὁ ἀρχιμ. π. Μελέτιος Κουράκλης νὰ μπορέσει νὰ μᾶς δώσει καὶ ἄλλα τέτοιες ποιότητας ἐπιστημονικὰ πονήματα στὸ μέλλον.

Δρ. Εἰρήνη Ἀρτέμη
Ἑλληνικὸ Ἀνοικτὸ Πανεπιστήμιο